

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

П'ЯТА СЕКЦІЯ

**СПРАВА «РИСОВСЬКИЙ ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF RYSOVSKYY v. UKRAINE)**

(Заява № 29979/04)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

20 жовтня 2011 року

ОСТАТОЧНЕ

20/01/2012

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Воно може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Рисовський проти України»

Європейський суд з прав людини (п'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Дін Шпільманн (Dean Spielmann), *Голова*,
Елізабет Фура (Elisabet Fura),
Карел Юнгвірт (Karel Jungwiert),
Бошт'ян М. Зупанчич (Bostjan M. Zupancic),
Марк Віллігер (Mark Villiger),
Ганна Юдківська (Ganna Yudkivska),
Ангеліка Нусбергер (Angelika Nußberger), *судді*,

та Клаудія Вестердік (Claudia Westerdiek), *Секретар секції*,
після обговорення за зачиненими дверима 27 вересня 2011 року
постановляє таке рішення, яке було ухвалено того дня:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу розпочато за заявою (№ 29979/04), яку 7 серпня 2004 року подав до Суду проти України відповідно до статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція) громадянин України Іван Григорович Рисовський (далі — заявник).

2. Уряд України (далі — Уряд) представляв його Уповноважений — Ю. Зайцев.

3. Заявник стверджував, що органи державної влади безпідставно не виконали рішення суду, постановлене на його користь, втручались у його можливість володіти земельною ділянкою, а також що не було ефективних засобів юридичного захисту у зв'язку з цими скаргами.

4. 16 листопада 2009 року Голова п'ятої секції вирішив повідомити про заяву Уряд. Також було вирішено питання щодо суті та прийнятності заяви розглядати одночасно (пункт 1 статті 29).

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

5. Заявник народився у 1953 році та проживає в селі Зубра Пустомитівського району Львівської області.

6. 11 травня 1992 року Пустомитівська районна рада (далі — районна рада) прийняла рішення про вилучення у сільськогосподарського підприємства «Л.» земельної ділянки з метою передання її у постійне користування окремим фермерам (далі — рішення 1992 року). Частину

цієї земельної ділянки площею 4 га, яка належала селу Зубра, було виділено заявникові.

7. 27 квітня 1993 року на ім'я заявника як фізичної особи було видано Державний акт на право користування землею, яким засвідчувалося його безстрокове право користуватися земельною ділянкою для ведення фермерського господарства.

А. Невиконання рішення суду від 10 березня 1994 року

8. У невизначену дату заявник звернувся до арбітражного суду Львівської області з позовом про відмову Зубрянської сільської ради (далі — сільська рада) відвести його господарству в натурі земельну ділянку, на яку він мав право згідно з Державним актом на право користування землею.

9. 10 березня 1994 року зазначений суд зобов'язав сільську раду виділити фермерському господарству заявника земельну ділянку до 10 квітня 1994 року.

10. Це рішення (далі — рішення суду 1994 року), до якого у 1996 році було внесено виправлення, набрало законної сили та було пред'явлено до виконання. Кілька разів судові виконавці зверталися до сільської ради з вимогою виділити земельну ділянку. Проте остання відмовлялася, стверджуючи, що у громади не було землі для розподілу, а всі наявні земельні ділянки на законних підставах займали інші особи.

11. 4 жовтня 2000 року сільська рада прийняла формальне рішення про відмову виділити фермерському господарству заявника земельну ділянку, зазначивши, що вільні земельні ділянки відсутні.

12. 1 березня 2001 року арбітражний суд Львівської області скасував це рішення як незаконне, встановивши, що попереднє рішення арбітражного суду, яким було підтверджено право фермерського господарства заявника на земельну ділянку, ніколи не оскаржувалося згідно з чинним процесуальним законодавством і, таким чином, залишалося чинним і підлягало виконанню.

13. У невстановлену дату державні виконавці знищили наказ і закрили виконавче провадження.

14. 6 березня 2008 року заявник, діючи від імені свого фермерського господарства, оскаржив дії державних виконавців у зв'язку з невиконанням рішення суду 1994 року і вимагав відновлення виконавчого провадження.

15. 27 травня 2008 року господарський (колишній арбітражний) суд Львівської області частково задовольнив цю скаргу. Він зазначив, що рішення суду ніколи скасовано не було та залишалося чинним на час подій. Він також встановив, що невиконання державними ви-

конавцями відповідного рішення та знищення виданого арбітражним судом наказу не відповідало закону.

16. 9 березня 2010 року апеляційний господарський суд Львівської області залишив це рішення без змін, доповнивши його резолютивну частину висновком, що вимога заявника про відновлення виконавчого провадження задоволенню не підлягає.

17. Сторони не повідомили Суд, чи оскаржувалось це рішення далі.

В. Скасування рішення 1992 року

18. 25 листопада 1998 року прокурор Пустомитівського району Львівської області вніс протест на рішення 1992 року про виділення заявнику земельної ділянки.

19. 4 грудня 1998 року районна рада скасувала зазначене рішення на підставі цього протесту та звернулася до прокурора з вимогою ініціювати провадження зі скасування виданого заявникові Державного акта на право користування землею та його реєстрації як фермера.

20. Заявник оскаржив це рішення до арбітражного суду Львівської області.

21. 4 лютого 1999 року суд постановив рішення на користь заявника. Він встановив, що районна рада не мала повноважень втручатися у використання заявником земельної ділянки, за винятком випадку визнання такого використання незаконним відповідно до процедури, встановленої статтею 49 Закону України «Про власність». Він також зазначив, що доводи, наведені радою в обґрунтування скасування рішення, не становили законну підставу для позбавлення заявника права користування земельною ділянкою. Як вбачається з матеріалів справи, це рішення не було оскаржено та набрало законної сили.

22. 14 червня 1999 року голова арбітражного суду Львівської області переглянув це рішення в порядку нагляду на підставі заяви відповідача та залишив його без змін.

23. 1 грудня 1999 року Вищий арбітражний суд скасував ці судові рішення та направив справу на новий розгляд.

24. 20 квітня 2000 року арбітражний суд Львівської області дійшов висновку, що скасування відповідачем рішення 1992 року не відповідало статті 59 Закону України «Про місцеве самоврядування», а отже, було незаконним. З матеріалів справи вбачається, що рішення арбітражного суду оскаржено не було та набрало законної сили.

25. 12 липня 2000 року заступник голови арбітражного суду Львівської області переглянув це рішення в порядку нагляду на підставі заяви відповідача та залишив його без змін.

26. У невстановлену дату зазначені судові рішення було скасовано, а справу направлено на новий судовий розгляд.

27. 19 грудня 2002 року господарський (колишній арбітражний) суд Львівської області відмовив у задоволенні позову заявника. Він зазначив, що 28 січня 1992 року Пустомитівська районна рада прийняла рішення про надання земельних ділянок, вилучених у сільсько-господарського підприємства «Л.» для виділення окремим фермерам, його (колишнім) працівникам згідно з чинними на той час статтею 7 Закону України «Про селянське (фермерське) господарство» та статтею 5 Земельного кодексу України. Оскільки заявник не був працівником підприємства «Л.», він не мав права отримувати ділянку з відповідних земель. Суд також зазначив, що позасудова процедура скасування рішення районної ради була законною, оскільки згідно із Законом України «Про прокуратуру» прокурор мав право вносити протести на незаконні рішення різних органів і зобов'язувати їх переглядати свої рішення та усувати, за необхідності, їх недоліки. Щодо направленої прокурору вимоги районної ради ініціювати провадження зі скасування Державного акта на право користування землею та реєстрації заявника як фермера, то це були лише рекомендації і як такі не мали жодного значення для прав заявника. 15 травня 2003 року апеляційний господарський суд Львівської області залишив це рішення без змін.

28. Заявник подав касаційну скаргу, стверджуючи, що скасування рішення від 11 травня 1992 року не відповідало застосовним у цій справі нормам матеріального та процесуального законодавства. Зокрема, у результаті цього скасування заявник був *de facto* позбавлений земельної ділянки з підстав, не передбачених чинним законодавством, та з порушенням процедурних вимог, відповідно до яких рішення про таке позбавлення могло бути прийнято лише у результаті судового провадження.

29. 14 січня 2004 року Вищий господарський суд залишив попередні судові рішення без змін, зазначивши, що заявник ніколи не подавав належної заяви про виділення земельної ділянки та що, оскільки він ніколи не працював на підприємстві «Л.», підстав для включення його до списку осіб, які мали право отримати землю цього підприємства в першочерговому порядку, не було. У світлі зазначеного також не було підстав для висновку, що прокурор незаконно вніс протест на рішення 1992 року чи що районна рада незаконно його скасувала у відповідь на цей протест.

30. 15 квітня 2004 року Верховний Суд України відмовив у порушенні касаційного провадження за скаргою заявника.

31. Надалі заявник безуспішно намагався домогтися відновлення провадження у справі та перегляду рішення від 19 грудня 2002 року.

32. Із матеріалів справи незрозуміло, чи розглядали будь-коли національні судові органи питання дійсності належного Державного акта на право користування землею, який був у заявника.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

A. Конституція України 1996 року

33. Стаття 144 Конституції України передбачає:

Стаття 144

«Органи місцевого самоврядування в межах повноважень, визначених законом, приймають рішення, які є обов'язковими до виконання на відповідній території.

Рішення органів місцевого самоврядування з мотивів їх невідповідності Конституції чи законам України зупиняються у встановленому законом порядку з одночасним зверненням до суду».

B. Земельний кодекс України від 18 грудня 1990 року (втратив чинність 1 січня 2002 року після набрання чинності Земельним кодексом України від 25 жовтня 2001 року)

34. Відповідні положення Кодексу передбачали:

Стаття 23. Документи, що посвідчують право на земельну ділянку

«Право власності або право постійного користування землею посвідчується державними актами, які видаються і реєструються сільськими, селищними, міськими, районними Радами народних депутатів...».

C. Закон України від 7 лютого 1991 року № 697XII «Про власність» (втратив чинність 20 червня 2007 року)

35. Відповідні положення Закону передбачали:

Стаття 48

«<...>

3. Захист права власності здійснюється судом, арбітражним судом або третейським судом.

<...>

5. Положення щодо захисту права власності поширюються також на особу, яка хоча і не є власником, але володіє майном на праві ... довічного успадкованого володіння або на іншій підставі, передбаченій законом чи договором. Ця особа має право на захист свого володіння також від власника».

Стаття 49. Правомірність володіння майном

Володіння майном вважається правомірним, якщо інше не буде встановлено судом, арбітражним судом, третейським судом.

Стаття 51. Захист права власності на землю

1. Громадянин не може бути позбавлений права власності на земельну ділянку поза його волею інакше, як на підставі рішення суду, у випадках, передбачених законодавчими актами України...».

Д. Закон України № 2009ХІІ «Про селянське (фермерське) господарство» від 20 грудня 1991 року (втратив чинність 1 серпня 2003 року після набрання чинності Законом України від 19 червня 2003 року «Про фермерське господарство»)

36. Відповідно до статті 2 Закону фермерське господарство могло бути створено однією особою або родичами (включаючи далеких родичів), які об'єдналися для роботи в цьому господарстві. Державний акт на право приватної власності на землю або Державний акт на право постійного користування землею видавався на ім'я голови селянського (фермерського) господарства.

37. Відповідно до статті 5 Закону земельні ділянки для ведення селянського (фермерського) господарства виділялись громадянам із земель запасу, а також земель, вилучених у сільськогосподарських товариств і наданих фермерським господарствам у постійне успадковане користування чи оренду або переданих у приватну власність.

38. Згідно зі статтею 7 члени колективних сільськогосподарських підприємств та інших сільськогосподарських кооперативів, працівники сільськогосподарських акціонерних товариств, які побажали вести селянське (фермерське) господарство, мали право за рішенням відповідної місцевої ради отримати земельні ділянки у розмірі, який відповідав їхній частці у колективному сільськогосподарському підприємстві (кооперативі, акціонерному товаристві). Виділенню підлягали земельні ділянки, вилучені із земель зазначених підприємств (кооперативів, акціонерних товариств), або земельні ділянки із земель запасу.

39. Відповідно до статті 17 володіння, користування та розпорядження майном здійснювалося членами селянського (фермерського) господарства за взаємною домовленістю.

Е. Закон України № 280/97ВР «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 року

40. Відповідні положення Закону передбачають:

Стаття 59

«<...>

10. Акти органів та посадових осіб місцевого самоврядування з мотивів їхньої невідповідності Конституції або законам України визнаються незаконними в судовому порядку...».

Ф. Закон України № 1789XII «Про прокуратуру» від 5 листопада 1991 року

41. Відповідно до частини другої статті 20 та статті 21 Закону прокурори мають право вносити протести на рішення місцевих рад, які вони вважають незаконними. Протест прокурора зупиняє дію відповідного акта та підлягає обов'язковому розгляду радою у десятиденний строк після його надходження. Про наслідки розгляду протесту в цей же строк повідомляється прокурору. Рада може відхилити протест; у цьому разі прокурор має право звернутися до суду із заявою про визнання акта незаконним.

Г. Рішення Конституційного Суду України № 7рп/2009 від 16 квітня 2009 року (Справа про скасування актів органів місцевого самоврядування)

42. У відповідній частині Рішення зазначено:

«<...>

Конституційний Суд України зазначає, що в Конституції України закріплено принцип, за яким права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, яка відповідає перед людиною за свою діяльність (стаття 3). Органи місцевого самоврядування є відповідальними за свою діяльність перед юридичними і фізичними особами (стаття 74 Закону «Про місцеве самоврядування в Україні»). Таким чином, органи місцевого самоврядування не можуть скасовувати свої попередні рішення, вносити до них зміни, якщо відповідно до приписів цих рішень виникли правовідносини, пов'язані з реалізацією певних суб'єктивних прав та охоронюваних законом інтересів, і суб'єкти цих правовідносин заперечують проти їх зміни чи припинення. Це є «гарантією стабільності суспільних відносин» між органами місцевого самоврядування і громадянами, породжуючи у громадян впевненість у тому, що їхнє існуюче становище не буде погіршене прийняттям більш пізнього рішення...

Ненормативні правові акти органу місцевого самоврядування є актами одноразового застосування, вичерпують свою дію фактом їхнього виконання, тому вони не можуть бути скасовані чи змінені органом місцевого самоврядування після їх виконання...».

ПРАВО**I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ ПУНКТУ 1 СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ**

43. Заявник скаржився на те, що тривале невиконання рішення суду 1994 року, яким сільську раду було зобов'язано відвести в натурі земельну ділянку для його фермерського господарства, не відповідало

пункту 1 статті 6 Конвенції. У відповідній частині це положення передбачає:

«Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру...».

А. Прийнятність

44. Уряд доводив, що ця скарга є несумісною *ratione personae* із зазначеним положенням, оскільки саме фермерське господарство заявника, а не він особисто, було стороною відповідного провадження. Тому це провадження не стосувалося визначення цивільних прав та обов'язків заявника.

45. Заявник загалом не погодився.

46. Суд зазначає, що термін «потерпілий» у статті 34 Конвенції позначає особу, яка зазнала прямого впливу відповідної дії або бездіяльності (див., наприклад, рішення у справі «Савенко проти Росії» (*Savenko v. Russia*), заява № 28639/03, п. 25, від 14 червня 2007 року). Далі Суд повторює, що для цілей визначення статусу заявника як потерпілого від порушення статті 6 Конвенції слід, як правило, розрізняти правосуб'єктність учасника товариства, який формально не брав участі у провадженні, та відповідного товариства, яке брало участь (див. там само). З іншого боку, якщо товариство, яке брало участь у національному провадженні, мало єдиного власника, Суд визнавав повноваження цього власника подати скаргу за статтею 6 Конвенції у його особистій якості, тим самим підтвердивши тісний зв'язок між правосуб'єкцією заявника як фізичної особи та як власника товариства (див., наприклад, рішення у справах «Фурман проти Росії» (*Furman v. Russia*), заява № 5945/04, п. 19, від 5 квітня 2007 року, «Граберска проти Колишньої Югославської Республіки Македонія» (*Graberska v. «the former Yugoslav Republic of Macedonia»*), заява № 6924/03, п. 41, від 14 червня 2007 року, та «Гумбатов проти Азербайджану» (*Humbatov v. Azerbaijan*), заява № 13652/06, п. 21, від 3 грудня 2009 року). Подібного висновку Суд також дійшов у справі, в якій заяву від свого імені подали всі члени кооперативу, який був стороною в національному провадженні (див. рішення у справі «Джафарлі та інші проти Азербайджану» (*Jafarli and Others v. Azerbaijan*), заява № 36079/06, пункти 40–41, від 29 липня 2010 року).

47. Повертаючись до обставин цієї справи, Суд зазначає, що рішення суду 1994 року було ухвалено на користь фермерського господарства заявника, а не його самого як фізичної особи. Він також зауважує, що відповідно до чинного на той час Закону «Про селянське (фермерське) господарство» заявник міг бути власником фермерського господарства одноособово або спільно з родичами (див. вище пункт

36). Проте з матеріалів справи неясно, чи були його родичі офіційними членами його фермерського господарства. З іншого боку, навіть якщо припустити, що заявник не був одноосібним власником фермерського господарства, відповідно до чинного на той час закону майном фермерського господарства володіли, користувались і розпоряджались усі його члени за взаємною домовленістю (див. вище пункт 39). Крім того, вартій уваги той факт, що лише заявник діяв від імені фермерського господарства у взаємовідносинах з органами влади, тоді як інші члени фермерського господарства (якщо такі були) ніколи не заперечували його позиції. Врешті-решт, у 1992 році саме на його ім'я як фізичної особи йому було виділено спірну земельну ділянку і також на своє ім'я він отримав Державний акт на право користування землею.

48. За цих обставин неприроднім був би висновок, що провадження, у результаті якого було підтверджено право фермерського господарства заявника на земельну ділянку, не було визначальним для цивільних прав і обов'язків заявника. Відповідно заявник може вважати себе потерпілим від невиконання рішення суду 1994 року. Отже, заперечення Уряду має бути відхилено.

49. Суд зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Він також зазначає, що вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Отже, вона повинна бути визнана прийнятною.

В. Суть

50. Уряд не надав жодних коментарів щодо суті скарги заявника.

51. Заявник стверджував, що, невиконанням рішення суду 1994 року було порушено його права, гарантовані пунктом 1 статті 6 Конвенції.

52. Насамперед Суд повторює, що відповідно до його значної за обсягом практики виконання остаточного рішення, постановленого судом, розглядається як невід'ємна частина «суду» в розумінні статті 6 Конвенції (див., серед багатьох інших джерел, рішення у справі *«Горнсбі проти Греції» (Hornsby v. Greece)*, Reports of Judgments and Decisions, 1997II, п. 40, від 19 березня 1997 року, та зазначене вище рішення у справі *«Гумбатов проти Азербайджану» (Humbatov v. Azerbaijan)*, п. 28), а тривале невиконання національними органами судового рішення, постановленого проти них, становить, за загальним правилом, порушення цього положення (див., серед багатьох інших джерел, рішення у справі *«Юрій Миколайович Іванов проти України» (Yuriy Nikolayevich Ivanov v. Ukraine)*, заява № 40450/04, пункти 53–54, ECHR 2009-... (витяги)).

53. Повертаючись до обставин справи, яка розглядається, Суд повторює, що рішення суду від 10 березня 1994 року, яке не було оскаржене та набрало законної сили, не було виконано. Хоча 4 грудня

1998 року рішення районної ради 1992 року, яким заявнику було виділено спірну земельну ділянку та на підставі якого ухвалено відповідне судове рішення, було скасовано як таке, що прийняте помилково, видається, що це скасування не мало формального впливу на обов'язковий характер рішення суду. Навпаки, його чинність після зазначеної дати була опосередковано підтверджена рішенням суду від 1 березня 2001 року про визнання незаконним рішення сільської ради не виконувати його (див. вище пункт 12). Крім того, у 2008 та 2010 роках суди визнали обґрунтованими скарги заявника про незабезпечення державними виконавцями виконання зазначеного рішення суду в установленій строк (див. вище пункти 15–16).

54. Як наслідок, строк невиконання рішення суду у цій справі перевищив сімнадцять років. Строк, який підпадає під часову юрисдикцію Суду, що починається з 11 вересня 1997 року, становить приблизно чотирнадцять років. Уряд не навів жодного обґрунтованого виправдання цієї затримки.

55. Не вживши необхідних заходів для виконання остаточного рішення суду у цій справі, органи влади позбавили положення пункту 1 статті 6 Конвенції їхньої корисної дії.

56. Відповідно було порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 1 ПЕРШОГО ПРОТОКОЛУ

57. Заявник також скаржився, що неможливість отримати в натурі земельну ділянку, виділену йому для ведення фермерського господарства відповідно до рішення 1992 року, становила незаконне та непропорційне втручання у його права, гарантовані статтею 1 Першого протоколу. Відповідне положення Конвенції передбачає:

«Кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права.

Проте попередні положення жодним чином не обмежують право держави вводити в дію такі закони, які вона вважає за необхідне, щоб здійснювати контроль за користуванням майном відповідно до загальних інтересів або для забезпечення сплати податків чи інших зборів або штрафів».

A. Прийнятність

58. Уряд доводив, що, по суті, ця скарга стосувалася невиконання рішення суду 1994 року та як така була несумісною *ratione personae* з положеннями Конвенції, оскільки, подібно до доводів щодо прийнят-

ності скарги за статтею 6, земельну ділянку було виділено фермерському господарству заявника, а не йому особисто.

59. Заявник загалом підтримав свої вимоги.

60. Суд повторює, що подібно до зазначених вище міркувань стосовно статусу потерпілого від порушення статті 6 Конвенції, одноосібний власник товариства може вважати себе потерпілим від втручання в його особисті права за статтею 1 Першого протоколу в результаті дій, спрямованих проти його товариства (див., серед інших джерел, ухвали щодо прийнятності у справах *«Анкаркрона проти Швеції»* (*Ankarcrona v. Sweden*), заява № 35178/97, від 27 червня 2000 року, *«Носов проти Росії»* (*Nosov v. Russia*), заява № 30877/02, від 20 жовтня 2005 року, а також зазначене вище рішення у справі *«Гумбатов проти Азербайджану»* (*Humbatov v. Azerbaijan*), п. 21). У нещодавній справі *«Хамідов проти Росії»* (*Khamidov v. Russia*) (заява № 72118/01, п. 125, ECHR 2007-XII (витяги)) Суд дійшов висновку про застосовність статті 1 Першого протоколу до скарги про втручання в сімейний бізнес, поданої від свого імені одним із двох задіяних у ньому братів. У цій справі Суд взяв до уваги ту обставину, що у національному провадженні ці брати діяли спільно, а заяву, подану заявником до Суду, загалом підтримував і його брат.

61. Повертаючись до обставин цієї справи, Суд вважає, що його висновки про тісний зв'язок між інтересом заявника щодо спірної земельної ділянки як фізичної особи та як власника фермерського господарства так само стосуються і цієї справи (див. вище пункти 47–48). У світлі вищезазначеного Суд відхиляє заперечення Уряду.

62. Крім того він зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції і не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Отже, вона повинна бути визнана прийнятною.

В. Суть

63. Уряд не подав зауважень щодо суті цієї скарги.

64. Зі свого боку, заявник у своїх зауваженнях у відповідь на зауваження Уряду в цілому підтримав подані ним раніше доводи про те, що підхід державних органів до його ситуації не був ані законним, ані справедливим. Зокрема, вони відмовили йому у відведенні земельної ділянки в натурі без жодного правового підґрунтя, навіть після підтвердження його права на це рішенням суду 1994 року. Крім того у 1998 році вони безпідставно скасували рішення 1992 року, таким чином позбавивши його юридичних підстав для володіння з мотивів, не передбачених нормами чинного матеріального права. Процедура, у результаті якої це рішення було скасовано, була незаконною та неконституційною, оскільки відповідно до застосовних правових

норм рішення районної ради могло бути скасовано лише в результаті змагального судового провадження, як це підтверджено рішенням Конституційного Суду України 2009 року. У результаті незаконного та тривалого втручання державних органів у право заявника на використання законно наданої йому земельної ділянки для ведення фермерського господарства він зазнав не лише психологічних страждань, а й матеріальної шкоди. Зокрема, у період між 1992 і 1998 роками він був зобов'язаний сплачувати земельний податок на ділянку, яку він ніколи не використовував. Він також даремно придбав деяку сільськогосподарську техніку й інші товари та втратив значні доходи. У той же час, не було жодного публічного інтересу в перешкоджанні використанню ним своєї землі для ведення фермерського господарства, оскільки *de facto* її присвоїли двоє засновників сільськогосподарського підприємства «Л.» і ніколи не передавали працівникам.

65. За відсутності будь-яких заперечень з боку Уряду Суд вважає, що право заявника використовувати чотири гектари землі для ведення фермерського господарства, яке ґрунтувалось на рішенні 1992 року, становило «майно», яке підпадає під захист статті 1 Першого протоколу (див., *mutatis mutandis*, рішення від 24 червня 2003 року у справі «*Стреч проти Сполученого Королівства*» (*Stretch v. the United Kingdom*), заява № 44277/98, пункти 32–35). Отже, зазначене положення Конвенції є застосовним до цієї справи.

66. На думку Суду, скарга заявника у цій справі складається з трьох окремих, але тісно взаємопов'язаних аспектів, які треба розглядати разом: відмови сільської ради виконати рішення суду 1994 року; скасування районною радою свого ж рішення від 1992 року та в цілому ставлення державних органів до прав заявника на земельну ділянку.

67. Що стосується першого аспекту, то відповідно до усталеної практики Суду неспроможність державних органів надати заявнику майно, присуджене йому згідно з остаточним рішенням суду, зазвичай становить втручання, несумісне з гарантіями, закріпленими в пункті 1 статті 1 Першого протоколу (див., серед інших джерел, рішення у справах «*Бурдов проти Росії*» (*Burdov v. Russia*), заява № 59498/00, п. 40, ЕCHR 2002-III, «*Ясійньєне проти Литви*» (*Jasinien v. Lithuania*), заява № 41510/98, п. 45, від 6 березня 2003 року, та «*Войтенко проти України*» (*Voytenko v. Ukraine*), заява № 18966/02, пункти 53–55, від 29 червня 2004 року). Уряд не надав жодного пояснення, яке б виправдало невиконання рішення у цій справі як «законне» та дозволило б відхід від зазначених принципів.

68. Щодо другого аспекту скарги, а саме скасування рішення 1992 року, з матеріалів справи вбачається, що це скасування саме по собі не позбавило чинності належного заявникові Державного акта на право користування землею та не вплинуло на обов'язкову силу рішення суду 1994 року (див. вище пункти 12, 14 і 15). Тому неясно, чи становило це

скасування «позбавлення» власності у розумінні статті 1 Першого протоколу. Проте ця дія, яка фактично анулювала юридичну підставу, на якій виникло первісне право заявника на землю, становила втручання в зазначене право. У будь-якому випадку, в контексті цієї справи застосовуються ті самі принципи, незалежно від того, чи становило відповідне втручання «позбавлення власності», чи ні. Зокрема, щоб відповідати Конвенції, цей захід повинен бути законним і спрямованим на досягнення справедливого балансу між інтересами суспільства та інтересами заявника (див., серед багатьох інших джерел, зазначене вище рішення у справі «*Стреч проти Сполученого Королівства*» (*Stretch v. the United Kingdom*), п. 36).

69. Суд повторює, що державні органи мотивували скасування рішення 1992 року тим, що його було прийнято помилково, без урахування попередньої обіцянки про виділення цієї ж землі третім особам.

70. Аналізуючи відповідність цього мотивування Конвенції, Суд підкреслює особливу важливість принципу «належного урядування». Він передбачає, що у разі, коли йдеться про питання загального інтересу, зокрема, якщо справа впливає на такі основоположні права людини, як майнові права, державні органи повинні діяти вчасно та в належний і якомога послідовніший спосіб (див. рішення у справах «*Беєлер проти Італії*» [ВП] (*Beyeler v. Italy [GC]*), заява № 33202/96, п. 120, ECHR 2000?I, «*Онер'їлдіз проти Туреччини*» [ВП] (*Öneriyıldız v. Turkey [GC]*), заява № 48939/99, п. 128, ECHR 2004-XII, «*Megadat.com S.r.l. проти Молдови*» (*Megadat.com S.r.l. v. Moldova*), заява № 21151/04, п. 72, від 8 квітня 2008 року, і «*Москаль проти Польщі*» (*Moskal v. Poland*), заява № 10373/05, п. 51, від 15 вересня 2009 року). Зокрема, на державні органи покладено обов'язок запровадити внутрішні процедури, які посилять прозорість і ясність їхніх дій, мінімізують ризик помилок (див., наприклад, рішення у справах «*Лелас проти Хорватії*» (*Lelas v. Croatia*), заява № 55555/08, п. 74, від 20 травня 2010 року, і «*Тошкуце та інші проти Румунії*» (*Toscuta and Others v. Romania*), заява № 36900/03, п. 37, від 25 листопада 2008 року) і сприятимуть юридичній визначеності у цивільних правовідносинах, які зачіпають майнові інтереси (див. зазначені вище рішення у справах «*Онер'їлдіз проти Туреччини*» (*Öneriyıldız v. Turkey*), п. 128, та «*Беєлер проти Італії*» (*Beyeler v. Italy*), п. 119).

71. Принцип «належного урядування», як правило, не повинен перешкоджати державним органам виправляти випадкові помилки, навіть ті, причиною яких є їхня власна недбалість (див. зазначене вище рішення у справі «*Москаль проти Польщі*» (*Moskal v. Poland*), п. 73). Будь-яка інша позиція була б рівнозначною, *inter alia*, санкціонуванню неналежного розподілу обмежених державних ресурсів, що саме по собі суперечило б загальним інтересам (див. там само). З іншого боку, потреба виправити минулу «помилку» не повинна не-

пропорційним чином втручатися в нове право, набуте особою, яка покладалася на легітимність добросовісних дій державного органу (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі «Пінкова та Пінк проти Чеської Республіки» (*Pincova and Pinc v. the Czech Republic*), заява № 36548/97, п. 58, ECHR 2002-VIII). Іншими словами, державні органи, які не впроваджують або не дотримуються своїх власних процедур, не повинні мати можливість отримувати вигоду від своїх протиправних дій або уникати виконання своїх обов'язків (див. зазначене вище рішення у справі «Лелас проти Хорватії» (*Lelas v. Croatia*), п. 74). Ризик будь-якої помилки державного органу повинен покладатися на саму державу, а помилки не можуть виправлятися за рахунок осіб, яких вони стосуються (див., серед інших джерел, *mutatis mutandis*, зазначене вище рішення у справі «Пінкова та Пінк проти Чеської Республіки» (*Pincova and Pinc v. the Czech Republic*), п. 58, а також рішення у справі «Гаші проти Хорватії» (*Gashi v. Croatia*), заява № 32457/05, п. 40, від 13 грудня 2007 року, та у справі «Трго проти Хорватії» (*Trgo v. Croatia*), заява № 35298/04, п. 67, від 11 червня 2009 року). У контексті скасування помилково наданого права на майно принцип «належного урядування» може не лише покласти на державні органи обов'язок діяти невідкладно, виправляючи свою помилку (див., наприклад, рішення у справі «Москаль проти Польщі» (*Moskal v. Poland*), п. 69), а й потребувати виплати відповідної компенсації чи іншого виду належного відшкодування колишньому добросовісному власникові (див. зазначені вище рішення у справах «Пінкова та Пінк проти Чеської Республіки» (*Pincova and Pinc v. the Czech Republic*), п. 53, та «Тошкуце та інші проти Румунії» (*Toscuta and Others v. Romania*), п. 38).

72. Оскільки заявник у цій справі скаржився, що рішення 1992 року було скасовано з порушенням норм чинного національного матеріального та процесуального законодавства, Суд повторює, що національні суди чотирьох інстанцій розглянули ці доводи та зрештою відхилили їх. Хоча заявник скаржиться, що висновки судів розходилися з рішенням Конституційного Суду 2009 року (див. вище пункт 42), Суд зазначає, що це рішення було ухвалено після закінчення провадження у справі заявника. Крім того, хоча Суд може перевіряти висновки національних судів, коли вони видаються явно свавільними, завдання тлумачення національного законодавства належить, головним чином, національним судовим органам, тоді як Суд, віддаючи належне їх висновкам, має забезпечити, щоб вони відповідали Конвенції (див., наприклад, рішення у справі «Серявін та інші проти України» (*Seryavin and Others v. Ukraine*), заява № 4909/04, п. 40, від 10 лютого 2011 року).

73. Приймаючи згідно з цими принципами висновки національних судів, що процедура скасування рішення 1992 року відповідала нормам

чинного національного законодавства, Суд не переконаний, що вона передбачала достатні гарантії від зловживань із боку державних органів. По-перше, видається, що ця процедура дозволяє державним органам ретроспективно позбавляти особистих прав, наданих помилково, без будь-якого відшкодування добросовісним правовласникам. По-друге, видається, що вона надає державним органам можливість позбавляти таких прав за власним бажанням, у будь-який час і без залучення сторін, чий інтереси зачіпаються. Суд зазначає, що можливість заінтересованих сторін оскаржити таке позбавлення до суду звичайно зменшує ймовірність свавільного тлумачення застосованих норм матеріального права державними органами, які стверджують, що помилилися. З іншого боку, те, що їх повноваження з перегляду власних рішень, включаючи випадки виявлення помилки, не обмежено жодними часовими рамками, має суттєвий негативний вплив на юридичну визначеність у сфері особистих прав і цивільних правовідносин, що шкодить принципу «належного урядування» та вимозі «законності», закріплені у статті 1 Першого протоколу.

74. Поширюючи вищезазначені міркування на загальний контекст особистої ситуації заявника, Суд вважає, що з огляду на значну свободу, яка надавалася державним органам, а також їх відмову виконати рішення суду 1994 року, питання «законності» процедури скасування рішення 1992 року тісно пов'язане та невіддільне від аналізу того, чи забезпечив загальний підхід, який органи влади застосували у ситуації заявника, справедливий баланс між його інтересами та інтересами суспільства (див., *mutatis mutandis*, зазначене вище рішення у справі «Беєлер проти Італії» (*Beyeler v. Italy*), п. 110).

75. З огляду на це Суд зазначає, що підхід органів влади до ситуації заявника у цій справі був непослідовним і нескоординованим та характеризувався різними затримками. Зокрема, хоча із самого початку сільська рада відмовилася виконувати рішення районної ради 1992 року про виділення заявникові землі, воно було скасовано як помилкове лише через шість років після того, як органи судової влади своїм рішенням підтвердили його законність. Це рішення суду, в свою чергу, не було оскаржено сільською радою в апеляційному порядку, хоча після набрання ним законної сили районна рада прийняла формальне рішення його не виконувати. Так само не переглядалися в апеляційному порядку і судові рішення про визнання незаконним рішення 1998 року про позбавлення заявника його права, а лише згодом були скасовані в порядку нагляду. Водночас після того, як суди зрештою підтвердили таке позбавлення, жодних дій не було вжито з метою визнання належного заявникові Державного акта на право користування землею недійсним чи скасування рішення суду 1994 року, яке підтверджувало право заявника. У 2010 році це рішення суду все ще розглядалося національними судами як чинне, хоча вони й не

задовольнили вимогу заявника зобов'язати державних виконавців його виконати. На підставі цих суперечливих документів неможливо дійти чіткого висновку, чи має заявник на сьогодні право згідно з національним законодавством на спірну земельну ділянку.

76. У підсумку, непослідовний і нескоординований підхід державних органів до ситуації заявника призвів до невизначеності щодо його права на земельну ділянку, що тривала з 1992 року, тобто приблизно двадцять років, близько тринадцяти з яких підпадає під часову юрисдикцію Суду.

77. Оцінюючи тягар, якого заявник зазнав у зв'язку з цією триваючою невизначеністю, Суд звертає увагу на доводи заявника щодо стверджуваної сплати земельного податку та марного придбання сільськогосподарської техніки і товарів. Проте загальний характер доводів заявника, які не підкріплено достатніми документами, не дає можливості Суду оцінити розмір майнової шкоди, якої він нібито зазнав. Однак, на думку Суду, незалежно від будь-яких фінансових наслідків, розчарування, яке, природно, може виникнути у результаті такої триваючої ситуації невизначеності, саме по собі становить непропорційний тягар, який було ще більше посилено відсутністю будь-якого відшкодування за нескінченну неможливість формальної реалізації заявником його права на земельну ділянку.

78. З огляду на вищезазначене було порушення статті 1 Першого протоколу.

III. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 13 КОНВЕНЦІЇ

79. Заявник також стверджував, що він не мав у своєму розпорядженні ефективного засобу юридичного захисту щодо своїх скарг за пунктом 1 статті 6 Конвенції та статтею 1 Першого протоколу, як це вимагається статтею 13 Конвенції. Це положення передбачає:

«Кожен, чий права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження».

80. Сторони не подали окремих зауважень щодо прийнятності чи суті цієї скарги.

81. З огляду на те, що заявник подав небезпідставні скарги за пунктом 1 статті 6 Конвенції та статтею 1 Першого протоколу, Суд зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції і є не непринятною з будь-яких інших підстав. Отже, вона повинна бути визнана прийнятною.

82. Далі Суд зазначає, що стаття 13 Конвенції гарантує наявність на національному рівні засобу юридичного захисту для забезпечення дотримання суті конвенційних прав і свобод, у якій би формі вони

не закріплювалися в національному правопорядку. Уряд у цій справі не довів, що заявник на практиці мав можливість скористатись ефективними засобами захисту, тобто засобами, які б запобігли вчиненню порушень чи їх продовженню або забезпечили заявнику відповідне відшкодування.

83. Отже, Суд доходить висновку, що було порушення статті 13 Конвенції.

IV. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

84. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію».

A. Шкода

85. Заявник вимагав 3 836 900 грн відшкодування прибутку, який він, як стверджувалось, втратив з 11 травня 1992 року через неможливість обробітку земельної ділянки, формально виділеної йому для ведення фермерського господарства. На підтвердження своїх доводів він надав довідку, видану Державним комітетом статистики України 1 червня 2010 року, відповідно до якої середній чистий прибуток фермерського господарства у Львівській області у 2009 році становив 225 700 грн.

86. Крім того заявник вимагав 200 000 грн відшкодування за психологічні страждання, яких він, як стверджувалось, зазнав через порушення його конвенційних прав.

87. Уряд вважав зазначені вимоги надмірними та необґрунтованими.

88. Суд вважає, що заявник міг зазнати певної матеріальної шкоди через ненадання йому державними органами земельної ділянки для ведення фермерського господарства. Проте Суд не готовий погодитися з його розрахунками, які він вважає доволі гіпотетичними та неприпустимо спрощеними. Через відсутність належних документів Суд вважає визначення розміру матеріальної шкоди неможливим і не присуджує жодного відшкодування у цій частині (див. рішення у справі *«Ракітін проти України» (Rakitin v. Ukraine)*, заява № 7675/04, п. 30, від 11 січня 2007 року).

89. З іншого боку, Суд присуджує заявнику 8000 євро відшкодування моральної шкоди.

B. Судові та інші витрати

90. Заявник також вимагав 1000 грн за кожен місяць представництва ним своїх інтересів у національному та конвенційному провадженнях з 10 травня 1994 року.

91. Уряд вважав цю вимогу необґрунтованою.

92. Відповідно до практики Суду заявник має право на відшкодування судових та інших витрат, якщо доведено, що вони були фактичними та неминучими, а їх розмір — обґрунтованим. У цій справі, з огляду на те, що заявник представляв себе сам і в національному, і в конвенційному провадженнях, немає потреби присуджувати йому відшкодування судових витрат. Наскільки його вимогу можна зрозуміти як таку, що стосується різноманітних витрат, понесених у зв'язку із захистом його інтересів, її не було підтверджено документально.

93. З огляду на вищезазначене Суд не присуджує жодного відшкодування.

С. Пеня

94. Суд вважає за належне призначити пеню виходячи з розміру граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткових пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* заяву прийнятною.
2. *Постановляє*, що було порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.
3. *Постановляє*, що було порушення статті 1 Першого протоколу.
4. *Постановляє*, що було порушення статті 13 Конвенції.
5. *Постановляє*, що:

(a) протягом трьох місяців з дня, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач має виплатити заявнику 8000 (вісім тисяч) євро відшкодування моральної шкоди разом із будь-яким податком, що може нараховуватись; ця сума має бути конвертована у національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу;

(b) зі впливом вищевказаних трьох місяців і до остаточного розрахунку на зазначену суму нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, що діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткових пункти.

6. *Відхиляє* решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 20 жовтня 2011 року відповідно до пунктів 2 та 3 правила 77 Регламенту Суду.

Клаудія ВЕСТЕРДІК
(Claudia Westerdiek)
Секретар

Дін ШПІЛЬМАНН
(Dean Spielmann)
Голова